
BASARABIA ÎN SISTEMUL PIETEI INTERNE RUSE (1812 - ÎNCEPUTUL ANILOR '70 AI SECOLULUI AL XIX-LEA)

Valentin Tomuleț

Cuvinte-cheie: piață internă, piață națională, burghezie comercială, politică comercial-vamală, cordon sanitaro-vamal.

Formularea problemei

Pornind de la faptul că pierderea independenței naționale este un eveniment crucial în istoria oricărui popor, ce afectează întreg procesul obiectiv de dezvoltare a țării, în acest studiu vom insista asupra etapelor, mecanismului și specificului încorporării Basarabiei în componența Imperiului Rus. Elucidarea acestor momente majore ne va permite să determinăm gradul de influență a regimului de dominație țarist asupra proceselor economice, sociale, politice și spirituale din Basarabia în secolul al XIX-lea.

Modalitățile diverse de încorporare a noilor teritorii și a populației acestor teritorii în componența Imperiului Rus erau determinate de diverși factori, atât interni, cât și externi, atât economici, cât și politici. Din acești factori am evidențiat doar câțiva: **a)** rezistența fățișă a locuitorilor acestor regiuni și popoare față de tendințele anexioniste ale Rusiei, alipirea lor în mod benevol sau cazul în care reacția acestor popoare nu lua forme vădite și radicale de împotrivire; **b)** gradul de argumentare a pretenției Rusiei față de noul teritoriu și modalitatea de a se impune și a anexa acest teritoriu; **c)** deosebirile din viața economică, structura socială, orânduirea politică, cultură, religie și mentalitate ale noilor regiuni și popoare față de cea existentă în imperiu; **d)** situația internațională la momentul respectiv și posibilele reacții ale altor state, în special, ale celor vecine și ale marilor puteri europene la pretențiile anexioniste ale Rusiei etc.

În dependență de acești, dar și de alți factori generici, se schimbau și metodele de anexare și de încorporare a diferitor regiuni și popoare, folosite de administrația imperială rusă pe parcursul secolelor.

Deși metodele administrative, economice, sociale, politice și culturale de includere a noilor teritorii în componența Rusiei erau destul de diverse și se schimbau pe parcursul anilor de la caz la caz, în dependență de factorii generici de moment, vom analiza în acest studiu, destul de succint, tipologia și etapele încorporării Basarabiei în componența Imperiului Rus, punând accent pe etapele și specificul includerii Basarabiei în sistemul pieței interne ruse.

Caracteristica generală a proceselor reformatoare

La 16(28) mai 1812, este semnat Tratatul de pace de la București, care punea sfârșitul unui război îndelungat și istovitor dintre cele două mari imperii – Rus și Otoman, început încă în 1806, în urma căruia Imperiul Rus anexează teritoriul dintre Prut și Nistru, botezându-l *Basarabia*, care era alcătuită, în cea mai mare parte, din ținuturi ale Principatului Moldovei, aflat sub suzeranitatea otomană, și ale Bugeacului. Semnarea Tratatului de pace de la București și anexarea Basarabiei la Imperiul Rus a avut consecințe grave atât pentru dezvoltarea legică, naturală, obiectivă a teritoriului dintre Prut și Nistru, cât și pentru cea a Moldovei din partea dreaptă a Prutului, din simplul considerent că acest teritoriu a fost rupt din cadrul unui sistem economic, social, politic și cultural, aflat la o anumită etapă de dezvoltare, și anexat în mod forțat în cadrul altui sistem, proces care se derulează, de regulă, dureros și necesită timp de adaptare.

În ajunul anexării la Rusia, regiunea dintre Prut și Nistru era parte integrantă a Principatului Moldovei și prezenta: un sistem economic și social constituit în decursul secolelor pe baza bogățiilor și resurselor naturale ale țării, a raionării economice, a comerțului sau schimbului de valori materiale, stabilite în cadrul aceluiași teritoriu sau între statele românești și, respectiv, al înce-

putului constituirii pieței interne. În plus, trebuie să ținem cont și de faptul că, la începutul secolului al XIX-lea, Țările Române au fost cuprinse de importante transformări sociale, care s-au materializat în epoca regulamentară, ce acoperă intervalul de timp între introducerea Regulamentelor organice (1 iulie 1831, în Țara Românească și 1 ianuarie 1832, în Moldova) și Convenția de la Paris (7/19 august 1858), care au făcut posibile transformările de ordin instituțional, administrativ, financiar, social și cultural, dar și marile reforme de după 1859, din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, secundate de dezvoltările similare din epoca ulterioară (Modernizare 2016, 7). Țările Române au fost atrase în procesul de modernizare și europenizare, generat încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, prin care subînțelegem totalitatea transformărilor sociale, politice și culturale apărute în societate, ce presupun o serie întregă de trăsături radicale: industrializare, urbanizare, raționalizare, birocratizare, ascensiunea capitalismului, individualism etc., reprezentând, de fapt, procesul prin care o societate, o țară se schimbă, se înnoiește, ia noi forme, devine modernă.

Anexarea în 1812 a teritoriului dintre Prut și Nistru s-a produs în momentul când și în Imperiul Rus avea loc un proces rapid, deși destul de anevoios și contradictoriu, de dezvoltare a relațiilor capitaliste, cu prezența în sistemul social, până la reforma agrară din 19 februarie 1861, a relațiilor iobăgiste, care frâneau, puneau mari obstacole în procesul de modernizare și europenizare a țării.

La începutul secolului al XIX-lea, în viața politică a Imperiului Rus se maturizează două tendințe de bază, care își au rădăcinile încă în secolul al XVIII-lea. Reformele realizate în timpul domniei lui Petru I, „absolutismul luminat” al Ecaterinei a II-a, încercările de modernizare a țării în timpul domniei lui Alexandru I au demonstrat că autocrația se pronunța ca adept activ al emancipării Rusiei. Procesele de ordin obiectiv din viața economică și socială, legate de geneza și evoluția relațiilor capitaliste și afirmarea burgheziei ca stare socială, au ridicat pe arena politică, la începutul secolului al XIX-lea, largi forțe sociale interesate în modernizarea țării, dar care s-au ciocnit cu o rezistență dură din partea marilor proprietari funciari și a altor forțe reacționare, care nu vroiau, nu înțelegeau și nu conștientizau

necesitatea reformelor¹. Procesele care aveau loc în guberniile interne ruse s-au reflectat cu o anumită intensitate și la periferiile naționale, inclusiv în Basarabia. Dar aceste procese de modernizare și europenizare au luat, în Basarabia, forme coloniale, fapt ce a influențat direct specificul dezvoltării provinciei în secolul al XIX-lea.

În plus, Basarabia se afla în aria de influență a trei economii-univers distincte, cum le definește Fernand Braudel: economia-univers occidentală, economia-univers otomană și economia-univers rusă. La sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea, prima s-a dovedit a fi cea mai dinamică, cu un nivel avansat al unei economii-univers capitaliste, care, finalmente, a câștigat competiția pentru hegemonia globală, încorporând Rusia și Imperiul Otoman ca periferii ale sale în secolul al XIX-lea. În pofida unor întârzieri vădite, și economiile-univers rusă și otomană au înregistrat un cert dinamism intern, care a realizat rate de creștere considerabile către începutul secolului al XIX-lea (Murgescu 2010, 25), deși rămânerea lor în urmă față de țările din Vestul Europei era evidentă. Respectiv, după 1812, teritoriul dintre Prut și Nistru va trece din sfera de influență a economiei univers-otomane, transformată deja către acel moment într-o periferie a economiei-univers occidentale, în cea de influență a economiei univers-ruse, care va influența întreg procesul de evoluție a acestui teritoriu. Prin această prismă vom analiza și urmează a fi înțeles procesul de includere a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse.

Relațiile comerciale dintre Moldova și Rusia în ajunul anexării Basarabiei

Până a pune în discuție problema enunțată *supra*, să analizăm succint evoluția relațiilor comerciale dintre Moldova și Imperiul Rus la începutul secolului al XIX-lea – un subiect necesar de a fi pus în discuție, din cauza numeroaselor afirmații, care au persistat în istoriografia sovietică, că includerea Basarabiei în sistemul economic și politic al Imperiului Rus, după 1812, a fost pregătită de aceste relații. În acest sens, au fost studiate pașapoartele și certificatele comerciale, eliberate de Divanul Moldovei cu drept de export al mărfurilor în perioada războiului ruso-turc din 1806-1812. Datele acestor izvoare de arhivă (perioada 1808-1812) ne demonstrează că, în anul 1808,

¹ Mai detaliat despre specificul dezvoltării Rusiei, *a se vedea*: Tomuleț 2019b, 149-162; Tomuleț 2020, 116-130.

din 94 de pașapoarte și certificate comerciale, 64 (68,1%) au fost eliberate pentru exportul mărfurilor din Moldova în guberniile ucrainene, în 1809, din 144 – 110 (73,4%), în 1810, din 196 – 140 (71,4%), în 1811, din 283 – 172 (60,8%) și, în 1812, din 256 – 150 (58,6%) de pașapoarte și certificate comerciale². Această tendință de creștere a numărului de certificate comerciale le-a permis unor cercetători să constate că în această perioadă a avut loc procesul de reorientare a comerțului moldovenesc de la piețele tradiționale europene spre piața internă rusă (Скалецкая 1986, 15-16), afirmație ce nu corespunde realității.

Pentru a avea însă o imagine de ansamblu asupra comerțului și orientării exportului moldovenesc, este absolut necesară confruntarea și compararea numărului total de pașapoarte și certificate comerciale, eliberate de Divanul Moldovei, cu numărul pașapoartelor ce permiteau exportul mărfurilor spre Rusia. În anul 1809, spre exemplu, din 605 pașapoarte și certificate comerciale, eliberate de Divanul moldovenesc, numai 144 (23,8%) aveau indicate ca destinatar Rusia; în 1811, din 632 – numai 283 (44,8%), iar în anul 1812, din 741 – 265 (35,8%). Prin urmare, restul pașapoartelor și certificatelor comerciale au fost eliberate pentru exportul mărfurilor în alte state. Este important, totodată, să ținem cont și de faptul că în condițiile războiului, când Moldova era ocupată de armatele ruse, iar în Divanul Moldovei prezida consulul rus, activitatea comercială a Moldovei era preponderent orientată spre satisfacerea cerințelor armatei ruse de ocupație, ale apărării și asigurării intereselor strategice ale Rusiei. Iar numărul considerabil de negustori și meșteșugari ucraineni și ruși pe piețele Moldovei se lămurește prin faptul că ei „[...] au beneficiat permanent de privilegii, nu erau supuși impozitării și altor obligațiuni fiscale împovărătoare, la care erau impuși băștinașii, se ocupau liber cu comerțul, conform capitalurilor comerciale, fără niciun fel de constrângeri din partea cuiva”³. Dar chiar și în aceste împrejurări, o parte considerabilă de pașapoarte și certificate comerciale erau eliberate pentru exportul mărfurilor în alte țări și, în primul rând, în Imperiul Austriac. Deci cu atât mai neconvingătoare sunt încercările de a demonstra că anexarea Basarabiei la Rusia a fost pregătită de „[...] legăturile multisekulare moldo-ruse, care

ar fi avut un caracter prietenesc și s-ar fi dezvoltat sub aspect politic, social-economic și cultural (Историческое 1987, 13), că [...] lărgirea schimbului de mărfuri, extinderea geografică a comerțului [...] au creat premisele pentru includerea Basarabiei în piața internă rusă” (Скалецкая 1986, 16) după anexarea ei la Rusia în anul 1812.

Prin urmare, izvoarele de arhivă ne permit să deducem că, la începutul secolului al XIX-lea, legăturile comerciale ale Moldovei cu guberniile ucrainene și ruse au fost determinate, în mare măsură, de factori externi, în primul rând, de războiul ruso-turc din anii 1806-1812; că aceste relații n-au ieșit din cadrul comerțului permanent și tradițional și de aceea teza privind reorientarea firească a comerțului moldovenesc și crearea premiselor economice pentru includerea Basarabiei în sistemul pieței interne ruse nu corespunde realității.

Etapale includerii Basarabiei în sistemul pieței interne ruse

Pentru a înțelege ce schimbări au intervenit în Basarabia sub regim de dominație țaristă, este necesar a determina perioadele (convenționale) în evoluția economică, socială, administrativă, politică și mintal-afectivă din regiune în epoca modernă.

În procesul de includere a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse, putem evidenția, convențional, două perioade mari ce corespund, de fapt, etapelor de încorporare a regiunii în sistemul economic, administrativ și politic al Imperiului Rus: prima cuprinde anii 1812 – 1828/1830, cea de-a doua – anii 1831 – anii '60 – începutul anilor '70 ai secolului al XIX-lea.

Prima perioadă începe odată cu anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus, potrivit Tratatului de la București din 16(28) mai 1812, și finalizează cu lichidarea, în 1828, a autonomiei Basarabiei, cu suprimarea cordonului vamal de la Nistru și unificarea vamală a provinciei cu guberniile interne ruse prin Regulamentul din 26 septembrie 1830 și instituirea Administrației Speciale a orașului Ismail⁴.

În această perioadă, Basarabia este separată de guberniile ucrainene și ruse prin cordonul sanitaro-vamal de la Nistru, iar de țările europene –

² Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), F. 1, inv. 1, d. 618, 1318, 2268, 3263, 3264, 3265, 4259.

³ ANRM, F. 1, inv. 1, d. 580, f. 1.

⁴ Arhiva Istorică de Stat din Rusia (AISR), F. 571, inv. 5, d. 769, f. 93-94 verso.

prin cel de la Prut și Dunăre. Pentru o anumită perioadă de timp, până în 1828, Basarabia deține statutul de autonomie limitată și provizorie în componența Imperiului Rus. Organele administrative instituite purtau un caracter eterogen și provizoriu și „[...] nu puteau alcătui un sistem administrativ uniform, bine încheiat, bazat pe aceleași principii de organizare, care ar fi asigurat o bună funcționare și activitate eficientă. Dimpotrivă, originea diferită a acestor organe conducea inevitabil la apariția contradicțiilor, ceea ce împiedica funcționarea normală a întregului sistem administrativ” (Agachi 2012, 136-138). Tot atunci sunt luate măsuri concrete în vederea studierii resurselor economice și umane ale Basarabiei, sunt trimiși funcționari și date dispoziții administrației militare și civile întru a studia frontiera de apus – la Prut și Dunăre – în vederea instituirii unui cordon sanitaro-vamal ce ar apăra teritoriul nou-anexat nu numai de pătrunderea epidemiilor de ciumă și holeră, dar care l-ar pregăti, în ce privește punctele vamale și de carantină, pentru o administrare economică efecace și o includere cât mai grabnică și sigură a regiunii în sistemul pieței interne ruse, dar și pentru stoparea exodului populației în Moldova de peste Prut⁵. Acești funcționari – mulți din ei ofițeri ai Cartierului General al armatei ruse (I.P. Liprandi, A. Rozeilon-Soșalski, Kornilovici, M. Daragan etc.) – aveau obligația de a studia pe teren specificul administrării teritoriului, de a lua cunoștință nu doar de specificul dezvoltării economice, de condițiile în care poate fi desfășurat comerțul, de cererea și oferta pe piața internă rusă și cea basarabeană, dar și de a analiza particularitățile comerțului, formate în bază celor deja stabilite în comerțul Moldovei la sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea, particularități păstrate de administrația imperială pentru o anumită perioadă și în Basarabia, atât din considerente de ordin economic, cât și de cel politic (Дарган 1849, *passim*)⁶. Totodată, erau analizate schimbările care au intervenit în cadrul diferitor categorii sociale, modalitatea de impozitare a populației, moștenită din Principatul Moldovei, pentru a putea fi operate schimbări reieșind din noile condiții etc.

Pornind de la faptul că, până la începutul anului 1831, Basarabia a fost separată de guberniile ucrainene și ruse prin cordonul sanitaro-vamal de la Nistru, iar începând cu 1817, odată cu instituirea cordonului sanitaro-vamal la Prut și Dunăre, – de piețele tradiționale europene, în regiune începe un proces rapid de constituire a pieței interne, prin atragerea în comerț a mai multor categorii sociale, prin raionarea economică și schimbul de mărfuri între cele trei regiuni economice – de Nord, de Centru și de Sud, proces care va continua pe parcursul întregii perioade supuse cercetării.

Tot acum are loc studierea cererii și a ofertei pieței interne ruse, stabilirea legăturilor, îndeosebi cu guberniile limitrofe ucrainene, operarea primelor tranzacții considerabile, în care rolul principal revine negustorilor alogeni și celor din guberniile interne ruse și ucrainene, dar și a mărfurilor de peste hotare. În export, prevalau fructele proaspete și uscate, vinurile și strugurii, vitele și produsele animaliere, lemnul și articolele din lemn, unele materiale de construcție din ținuturile de nord și de centru, sarea și peștele din ținuturile de sud.

Intervin treptat schimbări în sistemul de proprietate. Stările sociale tradiționale autohtone sunt dispersate prin infiltrarea în rândurile lor a elementului alogen cosmopolit: ruși, ucraineni, evrei, armeni, greci, bulgari, găgăuzi, germani, elvețieni etc., cărora le va reveni un rol important în comerțul Basarabiei. Autohtonii sunt supuși unui sistem de dublă exploatare – de către administrația imperială, ce prezenta o instituție străină, greu de conceput pentru mulți din autohtoni, și de către persoane fizice, de multe ori provenite nu din rândul boierilor moldoveni autohtoni, ci din rândul străinilor care au primit, au cumpărat sau au obținut, în urma căsătoriilor, proprietăți funciare, la care se adaugă, de multe ori, tot felul de abuzuri și violențe – atât din partea autohtonilor, cât și din partea străinilor, în special, a armatei ruse de ocupație (Tomuleț 2019, *passim*). Regimul de dominație țarist a afectat și boierimea, care, pentru a-și păstra drepturile și privilegiile, a fost nevoită să se strămtoreze, să accepte în rândurile sale elemente alogene, să învețe limba rusă, să-și facă studiile în instituțiile de învățământ din Rusia, să accepte funcții în instituțiile ținutale și regionale și, prin aceasta, să participe la promovarea politicii coloniale a Imperiului în teritoriul nou-anexat, ceea ce din punct de vedere mental-afectiv a influențat negativ asupra spiritului național.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 61, f. 52-58 verso; F. 17, inv.1, d. 5, f. 85-97 verso.

⁶ Arhiva Istorică Militară de Stat din Rusia (AIMSR), F. Arhiva Militaro-Științifică (AMSȘ), d. 18595; d. 18589, p. I-II; d. 18582; d. 18599.

În acești ani, țarismul nu a efectuat schimbări esențiale în structurile administrative ale Basarabiei. Provincia a beneficiat de un statut special, fiind menținute, pentru o anumită perioadă, trăsăturile specifice în sistemul administrativ, moștenite de până la 1812: statutul juridic de persoane libere al țăranilor; desfășurarea procedurilor judiciare civile în limba română; eliberarea de recrutarea în armata rusă pentru o anumită perioadă de timp; anumite facilități în sistemul de impozitare a populației etc. Dar, după numai 15 ani de dominație, acest statut a fost lichidat, Basarabia fiind aliniată structurilor administrative imperiale, excepție făcând doar județele Ismail, Cahul și Bolgrad, care, între anii 1856-1878, au făcut parte din Principatul Moldovei, respectiv al României (Lasch 2012, 15-17).

La rândul său, perioada anilor 1812-1830 poate fi divizată, convențional, în două etape.

Prima etapă cuprinde anii 1812-1825, de la anexarea Basarabiei la Rusia și până la adoptarea *Regulamentului cu privire la comerțul cu Basarabia* din 17 februarie 1825⁷, când se întreprind măsuri concrete în vederea atragerii în Basarabia a coloniștilor, negustorilor bogați din străinătate și din guberniile ucrainene și ruse, în care scop administrației civile îi sunt date dispoziții de a întreprinde măsuri urgente și eficiente întru soluționarea acestor sarcini imperiale în teritoriul nou-anexat⁸. Succesul acestor măsuri a finalizat cu o creștere rapidă a numărului de coloniști transdanubieni (început încă în perioada războiului ruso-turc din 1806-1812) (Tomuleț 2013, 118-130), de coloniști germani, elvețieni și de emigranți din guberniile interne ruse, a numărului de negustori străini, îndeosebi greci, armeni și, în special, evrei, veniți din Galiția austriacă, din teritoriile poloneze, guberniile ucrainene și ruse. În consecință, se consolidează puternic pozițiile elementului alogen, în special al negustorilor, care dețineau monopolul asupra exportului de cereale și produse animaliere din Basarabia prin porturile dunărene – Ismail, Reni, Chilia – și prin portul-franc Odesa, punându-se bazele constituirii unei burghezii comerciale alogene, cosmopolite.

⁷ AISR, F. 560, inv. 3, d. 204, f. 21-29.

⁸ Exemplu în acest sens ne pot servi instrucțiunile Comandantului-șef al armatei ruse de la Dunăre, amiralului P.V. Ciagogov, date guvernatorului civil al Basarabiei S.D. Sturdza, din 23 iulie 1812, referitor la modalitatea administrării teritoriului nou-anexat (AISR, F. 19, inv. 3, d. 125, f. 50-54 verso).

Toate acestea determină anumite schimbări și în structura socială și etnică a societății basarabene. Rezultatul acestei politici este consolidarea dominației economice și politice a țarismului în teritoriul nou-anexat.

După adoptarea tarifului vamal din 31 martie 1816⁹, sunt adoptate noi acte legislative, ce aveau ca scop să reglementeze relațiile comerciale și activitatea negustorilor și a altor categorii sociale implicate în comerțul Basarabiei, generalizate în decizia Comitetului de Miniștri din 28 noiembrie 1816, al cărui scop era de a reorienta comerțul basarabean de la piețele tradiționale europene spre piața internă rusă și de a pregăti terenul pentru includerea Basarabiei în sistemul economic și politic al Imperiului Rus¹⁰.

Rezultatul acestei politici a condus la creșterea exportului celor mai importate mărfuri din Basarabia, în special, a vinului și a sării, în guberniile ucrainene și ruse, elucidată în Tabelul 1.

Creșterea substanțială a exportului vinului și sării din Basarabia în guberniile interne ruse îl pune în gardă și pe ministrul de finanțe E.F. Kankrin (ministru – 1823-1844), ideologul principal al politicii protecționiste, care a avut o poziție dură față de includerea rapidă a teritoriilor nou-aneaxate, inclusiv a Basarabiei, în sistemul pieței interne ruse, până la examinarea situației social-economice în aceste teritorii.

Cu toate că piața de desfacere a mărfurilor ruse este, inițial, prea îngustă, iar nivelul de cumpărare al populației încă destul de slab, negustorii din guberniile ruse și ucrainene găsesc totuși în Basarabia o piață relativ avantajoasă pentru comercializarea mărfurilor de manufactură și fabrică. Raportul import – export în comerțul Basarabiei cu guberniile ruse și ucrainene către mijlocul primei etape poate fi ușor sesizat din datele statistice privind exportul și importul prin cele două vămi de la Nistru¹¹ – Dubăsari și Movilău – în anii 1819-

⁹ Noul tarif vamal este aplicat în Basarabia în noiembrie 1816 și se răspânda doar asupra unor mărfuri. Perceperea taxei vamale – „vama” se efectua ca și în trecut și constituia 3% *ad valorem* (AISR, F. 560, inv. 4, d. 235, f. 1).

¹⁰ AISR, F. 1263, inv. 1, d. 101, f. 681-681 verso.

¹¹ Cordonul sanitaro-vamal de la Nistru a fost instituit în 1793, după anexarea la Rusia, conform Tratatului de la Iași, a teritoriilor din partea stângă a Nistrului. Nefiind păzit cu mare strictețe de corpul de grăniceri, el includea două carantine – de la Dubăsari și de la Movilău, patru vămi – de la Dubăsari, Movilău, Iagorlâk, Maiaki și două posturi vamale – de la Isakoveț și Parcani, care intrau în componența districtelor vamale Dubăsari și Odesa (Tomuleț 2015, 199).

**Exportul vinului și sării din Basarabia în guberniile ucrainene și ruse
între anii 1820-1825***

Anii	Vin		Creșterea în % față de 1820	Sare		Creșterea în % față de 1820
	în vedre	în %		în puduri	în %	
1820	3634	1,1	100,0**	436120	7,2	100,0**
1821	32549	10,3	895,7	1028265	17,1	235,8
1822	55192	17,4	1518,8	593295	9,8	136,0
1823	64678	20,4	1779,8	561145	9,3	128,7
1824	55904	17,6	1538,4	1757173	29,2	402,9
1825	105165	33,2	2893,9	1652478	27,4	378,9
În total	317122	100,0	-	6028476	100,0	-

* AISR, F. 560, inv. 22, d. 18^b, f. 105 verso, 106 verso-107.

** În Tabel cifra 100,0% este acceptată convențional, servind drept punct de pornire pentru studierea creșterii exportului vinului și al sării între anii 1820-1825.

1820. Conform acestor statistici, în decurs de doi ani, importul mărfurilor din Rusia spre Basarabia prin cele două vămi prelua asupra exportului, constituind: importul – 3577434 ruble (56,1%), exportul – 2799178 (43,9%) ruble asigurate¹². Și aceasta tocmai în perioada când negustorilor din Basarabia, conform hotărârii Comitetului de Miniștri din 28 noiembrie 1816, li se permitea exportul mărfurilor în guberniile ucrainene și ruse prin toate vămile și posturile vamale ale districtului vamal Dubăsari, fără plata taxei vamale¹³ (ce-i drept, doar până în interiorul vămilor, după care mărfurile erau preluate de negustorii de ghildă din guberniile ucrainene și ruse, din cauza că negustorii basarabeni nu erau stratificați în ghilde comerciale și nu dispuneau de dreptul la comerțul intergubernial), iar „mărfurile ruse” erau impuse taxei vamale conform tarifului vamal din 31 martie 1816. Toate încercările rezidentului plenipotențiar al Basarabiei A.N. Bahmetev de a permite negustorilor din guberniile ucrainene și ruse să beneficieze de privilegiile acordate negustorilor basarabeni n-au găsit susținere din partea ministrului de finanțe E.D. Guriev (ministru – 1820-1823) și, până în 1825, n-au fost realizate¹⁴. Doar în 1821 exportul mărfurilor din Basarabia în guberniile interne ale Rusiei a prevalat asupra importului, constituind: 3,5 mln. rub. exportul și 2,8 mln. rub. asigurate importul¹⁵.

În cadrul primei etape, o parte considerabilă a schimbului comercial prin vămile de la Nis-

tru revenea relațiilor Basarabiei cu guberniile ruse și, doar parțial, relațiilor Rusiei cu statele vecine. Potrivit datelor statistice despre exportul și importul mărfurilor în perioada anilor 1818-1820 prin cele două vămi ale districtului vamal Dubăsari (Dubăsari și Movilău), 6,4 mln. de ruble asigurate (73,7%) din tot volumul comercial de 8,7 mln. ruble, realizat de Rusia prin aceste vămi, revin comerțului cu Basarabia, 2,3 mln. ruble (26,1%) – cu Moldova de peste Prut și doar 0,3 mln. ruble (0,2%) – cu Imperiul Austriac.

În anii următori, ponderea Basarabiei în comerțul intern rus a crescut și mai mult, deși valoarea mărfurilor s-a micșorat parțial. În 1826, importul în Rusia prin aceleași vămi ale districtului vamal Dubăsari constituia 2,3 mln. ruble asigurate. Dintre acestea: 2,1 mln. ruble (90,3%) reveneau importului din Basarabia, 190 mii ruble (8,2%) – celui din Moldova de peste Prut și 36 mii ruble (1,5%) – din Saxonia¹⁶.

Cu toate acestea, piața internă basarabească rămâne dominată de negustori și meșteșugari străini, numărul lor în Basarabia constituind, în anii 1819-1821, 206 persoane: 135 – din Imperiul Austriac, 61 – din Imperiul Otoman, 7 – din Moldova de peste Prut, 2 – din Prusia și 1 negustor – din Franța¹⁷. Îndeosebi, poziții importante dețineau negustorii austrieci: doar 7 negustori austrieci dispuneau în Basarabia de mărfuri în valoare de 280 mii lei¹⁸.

¹² AIMS, F. AMS, d. 19150, f. 202 verso-205.

¹³ ANRM, F. 5, inv. 2, d. 690, f. 4 verso.

¹⁴ AISR, F. 1263, inv. 1, d. 101, f. 362 verso.

¹⁵ AIMS, F. AMS, d. 18590, f. 74 verso.

¹⁶ AISR, F. 19, inv. 3, d. 965, f. 333-343.

¹⁷ ANRM, F. 75, inv. 1, d. 105, f. 1-2, 3-13, 16 verso.

¹⁸ ANRM, F. 75, inv. 1, d. 105, f. 1 verso-2, 5 verso-6, 8 verso-10.

Tot în această etapă, administrația imperială întreprinde măsuri concrete de a scoate din circulație de pe piața din Basarabia diversitatea de monede străine, în special turcești, folosind pentru aceasta diferite pretexte și punând în aplicare asignatul rusesc (Tomuleț 2012, 37-43). Prin această măsură administrația rusă urmărea scopul de a proteja vistieria imperială și piața internă rusă, de a apăra interesele burgheziei comercial-industriale ruse și de a crea condiții mai favorabile de includere a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse¹⁹.

Intervin anumite schimbări și în cadrul diferitor instituții administrative și juridice. Fiind concentrată în capitală, în orașele-porturi și în orașele județene, burghezia comercială a căutat să-și apere, din start, interesele, cerând de la administrația regională și cea imperială instituirea unui Tribunal Comercial, asemeni celui ce funcționa în portul Odesa încă din 1808. Deși ideea instituirii acestei instituții a fost promovată de negustorii mari angroșiști din Odesa, transferați cu traiul în porturile basarabene și cunoscuți deja cu activitatea acestei instituții, în instituirea Tribunalului Comercial era interesată și administrația imperială, care căuta să țină sub control activitatea acestei stări sociale (Tomuleț 2001, 278-298). Concomitent, țarismul întreprinde măsuri concrete în vederea creării cât mai rapide a unor structuri tipice societății moderne, dar care să excludă posibilitatea încadrării în categoria burgheziei comerciale a elementului național. Din șirul acestor măsuri va face parte și adoptarea structurii de gildă în Basarabia, care se va discuta destul de mult în cadrul cercurilor administrative regionale și imperiale în acești ani, dar care va fi aplicată în a doua perioadă.

La această etapă, țarismul a depus eforturi substanțiale în vederea instituirii la hotarele de apus ale Basarabiei – la Prut și Dunăre – a unui cordon sanitaro-vamal. Organizarea cordonului a decurs dificil, a necesitat timp și diverse măsuri de ordin economic, administrativ și politic, adoptate de diferite instituții de stat imperiale, implicate în soluționarea acestei probleme. Organizând vămi și carantine provizorii ce urmau să apere Imperiul de pătrunderea molimei și să asigure stabilirea – atât pentru Basarabia, cât și pentru guberniile ruse – a legăturilor economice cu țările străine

prin noua frontieră, administrația rusă a instituit, pe parcursul a cinci ani, comitete și comisii speciale, a trimis în provincie împuterniciți speciali, care urmau să studieze la fața locului punctele de amplasare a carantinelor și a vămile²⁰.

Măsurile întreprinse de țarism, în scopul instituirii cordonului sanitaro-vamal la Prut și Dunăre, denotă că, promovând interesele departamentale, organele de resort ale statului autocrat – imperiale și regionale, civile și militare – implicate în soluționarea problemei, deseori nu găseau soluții comune, iar controversele existente tergiversau rezolvarea problemei. Mult depindea și de administrația regională care, în dorința de a realiza cât mai urgent dispozițiile imperiale, neavând însă nici practica, dar, probabil, nici cunoștințele necesare, nu totdeauna lua deciziile cele mai potrivite. Stabilind locurile de amplasare a carantinelor, vămile și posturilor vamale la noua frontieră, administrația imperială urma să țină cont și de diverși factori interni – de faptul că în apropiere cu Basarabia este amplasat portul franc Odesa, și de cei externi – că la hotarele ei de apus erau amplasate porturile dunărene Galați și Brăila.

Dar, instituind, în 1817, cordonul de la Prut și Dunăre (Небольсин 1835, 132), administrația rusă, care se străduia să evite concurența mărfurilor străine ce puteau pătrunde în guberniile interne prin Basarabia, dar și din alte motive, și având deja „exemplul” unificării vamale cu Regatul Poloniei²¹, care a contribuit nemijlocit la subminarea industriei ruse, nu mai vroia să lichideze cordonul sanitaro-vamal de la Nistru.

Deși discuțiile privind suprimarea cordonului sanitaro-vamal de la Nistru și unificarea vamală²² a Basarabiei cu guberniile ruse au început îndată după anexarea provinciei la Rusia, soluționarea problemei s-a dovedit a fi destul de dificilă, deoarece asigurarea securității vamale trebuia

²⁰ Despre instituirea cordonului sanitaro-vamal la Prut și Dunăre a consulta: Tomuleț 2015, 144-196.

²¹ După suprimarea cordonului vamal între Regatul Poloniei și Imperiul Rus în 1819, la cererea fabricanților ruși și din cauza concurenței și micșorării taxei vamale, guvernul rus a fost nevoit ca, după adoptarea tarifului vamal din 1822, să restabilească cordonul vamal. El a fost suprimat abia în 1850 (Дружинина 1981, 184).

²² Problema abolirii barierelor vamale dintre unele state ale Europei Occidentale și de Sud-Est, ce aparțineau aceleiași comunități etnice, de interese economice, nu era una nouă. Ea a fost cunoscută statelor germane, care în 1834 au format uniunea vamală, și Țărilor Române – Moldovei și Țării Românești, care în 1846, de asemenea, au format uniunea vamală (Macovei 1971, 201-244).

¹⁹ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 1320, f. 20 verso-21; F. 6, inv. 2, 1832, d. 610, f. 8.

conjugată cu protejarea intereselor economice și politice ale Imperiului în această regiune. Discuțiile de lungă durată, care au fost purtate pe parcursul a circa 18 ani, asupra acestei probleme au demonstrat că în cercurile guvernante imperiale și regionale nu exista o unitate de opinii privind suprimarea cordonului de la Nistru.

Cei care se pronunțau pentru păstrarea cordonului sanitaro-vamal de la Nistru (în special reprezentanții diferitor instituții de stat imperiale) argumentau necesitatea păstrării acestuia prin faptul că, deoarece teritoriul nou-anexat nu este valorificat, inclusiv din punct de vedere administrativ, era posibil ca mărfurile străine să pătrundă în guberniile ruse fără achitarea taxelor vamale, sub pretextul că sunt mărfuri basarabene, iar creșterea exportului de mărfuri de peste Nistru ar putea spori concurența, provocând astfel nemulțumirea cercurilor comercial-industriale locale. Era și temerea că tot mai mulți fugari din guberniile ruse vor trece vechea frontieră de la Nistru, deoarece în Basarabia șerbia a fost lichidată încă până la anexarea ei la Rusia. Nu era exclus și pericolul răspândirii epidemiilor necontrolate – a ciumei, care pătrundeau adesea din posesiunile Porții Otomane și din guberniile de sud ale Rusiei.

În schimb, cei care promovau ideea suprimării cordonului sanitaro-vamal de la Nistru (reprezentanții administrației regionale, în special funcționarii ruși) invocau necesitatea integrării teritoriului de curând anexat, aducând drept argumente: avantajele extinderii relațiilor comerciale și ale altor tipuri de relații cu guberniile ruse; irraționalitatea vămuirii duble a mărfurilor străine; complexitatea decontărilor însoțită de pierderile inevitabile de timp la carantina dublă – toate acestea frâneau dezvoltarea comerțului exterior, respectiv se reduceau veniturile în vistieria statului. Ei susțineau că suprimarea cordonului de la Nistru va lărgi piața de desfacere a mărfurilor industriale și va extinde sfera de activitate economică a burgheziei comerciale ruse în Basarabia²³.

Pornind de la interesele „supreme” ale Imperiului, optând pentru a-și asigura superioritatea politică și economică la periferiile naționale, administrația imperială acționa cu precauție, fără grabă și în repetate rânduri a respins propunerile întemeiate ale administrației regionale privind suprimarea cordonului sanitaro-vamal de

la Nistru. Aceste măsuri cu caracter prohibitiv și protecționist au afectat substanțial majoritatea ramurilor comerțului din provincie. Soluționarea problemei se preconiza pentru perioada când vor fi create condiții favorabile, atât sub aspect economic, cât și politic.

Prezența a două cordoane sanitaro-vamale: unul – la Prut și Dunăre, iar altul – la Nistru, deși a grăbit procesul constituirii pieței interne basarabene, a cauzat prejudicii serioase nu numai dezvoltării comerțului cu țările străine, guberniile interne ruse și dezvoltării economice, în general, dar a influențat direct și asupra procesului de geneză și evoluție a burgheziei comerciale naționale, a procesului de includere a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse.

Cea de-a doua etapă cuprinde anii 1825-1830, când în Basarabia este pus în aplicare *Regulamentul cu privire la comerțul cu Basarabia* din 17 februarie 1825, care limita exportul peste Nistru a unor mărfuri basarabene ce constituiau ponderea de bază a comerțului cu guberniile ruse (în special, vinuri și sare) și care asigura importul fără plata taxei vamale a mărfurilor de manufactură și de fabrică rusești în provincie.

Necesitatea adoptării unei politici comerciale ce ar viza direct Basarabia era dictată de faptul că dacă tariful vamal din 1822 impunea burghezia comercială să respecte legislația comercială rusă în comerțul exterior și privea Basarabia ca parte integrantă a Imperiului, păstrarea concomitentă a cordonului sanitaro-vamal de la Nistru separa acest teritoriu de piața internă rusă și punea mari obstacole nu numai în extinderea relațiilor comerciale cu țările străine, dar și cu guberniile interne ruse.

Adoptarea, în 1825, a *Regulamentului cu privire la comerțul cu Basarabia* a fost condiționată de următoarele împrejurări de ordin economic și politic:

După Congresul de la Viena (1815), administrația rusă, temându-se de izolarea diplomatică, tinde să lege toate țările participante la congres printr-un asemenea sistem de tratate și înțelegeri, care ar fi exclus încălcarea echilibrului de forțe în Europa. Căutarea aliaților, dorința de a păstra raportul de forțe stabilit în Europa și rolul său de prestigiu, teama de a se pomeni în izolare diplomatică au adus la aceea că țarismul devenise adept al politicii comerțului liber, neamestecul

²³ Despre suprimarea cordonului sanitaro-vamal la Nistru a consulta mai detaliat: Tomuleț 1998, 215-218.

statului în activitatea comercial-industrială a burgheziei. Monarhii europeni au fost nevoiți să se adapteze la evenimentele postrevoluționare din Europa, recurgând la compromisul dintre regiunile vechi feudale și noile tendințe burgheze. Cursul fritrederian al Rusiei era chemat să consolideze baza economică a sistemului de la Viena (Страхова 1990, 52). În vederea atingerii acestui scop, administrația rusă este nevoită să treacă de la tariful vamal prohibitiv din 1810 la tarifele liberal-fitrederiene din 1816 și 1819 ce reflectau principiul comerțului liber stabilit la Congresul de la Viena.

Tendința de a promova politica comerțului liber s-a reflectat în mod direct și asupra Basarabiei. După adoptarea tarifului vamal din 31 martie 1816, în Basarabia sunt adoptate noi acte legislative, generalizate în decizia Comitetului de Miniștri din 28 noiembrie 1816, al cărui scop era de a reorienta comerțul basarabean de la piețele tradiționale europene spre piața internă rusă și de a pregăti terenul pentru includerea Basarabiei în sistemul economic și politic al Imperiului Rus.

Însă decizia de a respecta politica comerțului liber, luată la congresul de la Viena de către țările europene, n-a fost realizată²⁴. Rusia s-a dovedit a fi unica țară care a aderat la principiul comerțului liber. De adoptarea tarifului vamal liberal din 1819 au beneficiat Prusia, Austria și Polonia. Noul tarif a trezit o reacție negativă din partea burgheziei ruse, care nu era în stare să țină piept concurenței libere din partea mărfurilor și a negustorilor europeni. Tariful era o încercare importantă și pentru tânăra industrie rusă, care, în pofida tuturor eforturilor, nu a putut-o suporta, deoarece politica comercială nu corespundea intereselor țării (Киняпина 1968, 96). Aceasta s-a manifestat direct și asupra dezvoltării comerțului exterior, a cărui balanță, pentru prima oară pe parcursul a mai multor ani, devine negativă.

Prin urmare, aplicarea în Basarabia a tarifelor vamale din 1816, 1819 și, în special, a celui din 1822, denotă cu lux de amănunte că politica comercială a Rusiei – atât în centru, cât și la periferiile naționale – depindea de multipli factori, dintre care cel extern era dominant. Dacă în timpul adoptării tarifelor vamale din 1816 și 1819 interesele industriei ruse au fost aduse de împărat în jertfă planurilor „globale”, într-o pas-

trarea hegemoniei în Europa de Vest, apoi după schimbarea situației politice în urma revoluțiilor din anii '20 din Spania, Portugalia, Neapol, Turin, a răscoalei grecilor din 1821 și a mișcării/revoluției lui Tudor Vladimirescu din Țările Române, lui Alexandru I îi devine clar că prin metodele vechi ale „absolutismului luminat” nu mai este posibil de a păstra hegemonia în Europa. Astfel, el schimbă brusc direcțiile și metodele sale în politica externă. În sfera economică împăratul se dezice de obligațiunile de altădată, pe care și le-a asumat la Viena, privind coordonarea măsurilor economice și, în dorința de a proteja industria națională, se întoarce din nou pe pozițiile protecționismului.

În această ordine de idei, aplicarea tarifului prohibitiv din 1822 în Basarabia, demiterea lui I. Capo d'Istria și D.A. Guriev, numirea în funcția de ministru de Finanțe a lui E.F. Kankrin și alte măsuri de acest ordin demonstrează că toate acestea nu erau doar ecoul nemulțumirii negustorilor ruși, ruinați de concurența străină, ci era o decizie de fostele „idei cosmopolite” și o reîntoarcere la interesele proprii naționale, un fel de pregătire a cursului reacționar al lui Nicolai I.

Pentru a susține pozițiile industriei ruse, administrația rusă avea nevoie de noi piețe de desfacere, pe care nu era atât de ușor să le obțină, în condițiile unei concurențe dure din partea mărfurilor industriale europene. Acestea, fiind mult mai variate și mai calitative, au dovedit să cucească și o bună parte a piețelor din estul și sud-estul Europei. Consilierul comercial Titov scria, în decembrie 1832, referitor la studiul efectuat în anii 1828-1829 de unul din funcționarii Ministerului de Finanțe privind „starea industriei manufacturiere și a comerțului în Moldova, Țara Românească și regiunea Basarabia că industria rusă nu mai găsește piață de desfacere în Principatele Române; mai mult chiar, orașul Iași, asemănător orașelor Brodî și Cernăuți, a devenit unul din locurile principale de depozitare a mărfurilor de contrabandă, acestea fiind aduse, în special, din Leipzig și Viena; și nu numai Basarabia, dar și guberniile Podolia, Herson și, parțial, Volânia și Kiev erau inundate de diferite mărfuri străine, în detrimentul comerțului și industriei noastre” (О мануфактурной 1832, 112).

Pomenindu-se în situația când economia rusă nu mai era în stare să reziste principiilor liberei concurențe, administrația rusă a fost nevoită să-și

²⁴ AISR, F. 560, inv. 34, d. 29, f. 148.

reorienteze politica vamală de la liberalism la protecționism. În consecință, la 27 februarie 1822 a fost adoptat noul tarif vamal, de data aceasta de ordin prohibitiv, care a intrat în vigoare la 12 martie al aceluiași an²⁵. Noul tarif urma să contribuie la stabilizarea economiei ruse.

În timpul editării tarifului vamal din 1822, Departamentul economiei de stat relatează că „[...] guvernul, după cum se știe, în afară de scopul de a revedea taxele vamale, în general, [...] urmărirea scopul principal de a susține industria autohtonă prin impuneri vamale, îndeosebi a mărfurilor importate”²⁶. Tariful prohibitiv a fost susținut de majoritatea contemporanilor, indiferent de concepțiile și viziunile lor economice. General-maiorul Diugamel (*fritreder*, conform viziunilor sale economice) sublinia că sistemul protecționist „[...] a pus bazele unei industrii manufacturiere, iar ulterior a contribuit la dezvoltarea ei rapidă”²⁷.

Cu adoptarea tarifului prohibitiv din 1822, perioada liberalismului relativ în politica comercială rusă ia sfârșit. Cercurile guvernante din Sankt Petersburg s-au convins că economia Rusiei nu este în stare să respecte principiul „comerțului liber”, realizat parțial în anii precedenți. În politica comercial-vamală externă administrația imperială este nevoită să se întoarcă pe pozițiile protecționismului, pe care va trebui să se mențină pe parcursul celui de-al doilea pătrar al secolului al XIX-lea.

Având experiența Poloniei, în cazul adoptării tarifului vamal din 1819, când cordonul vamal între aceste două țări a fost suprimat și a fost stabilită o uniune vamală ce a deschis accesul liber al mărfurilor poloneze pe piețele ruse, prejudiciind puternic comercializarea mărfurilor industriale ruse, țarismul aplică acțiunea noului tarif vamal și asupra Basarabiei. Aceasta a provocat nemulțumirea atât a burgheziei comerciale basarabene, care s-a ciocnit de nenumărate restricții în desfășurarea comerțului exterior, cât și a cercurilor guvernante locale, adepți ai includerii Basarabiei în sistemul economic și politic al Imperiului Rus. Astfel, motivând că tariful din 1822 interzicea importul unor mărfuri necesare populației, care, din lipsă de întreprinderi manufacturiere, nu puteau fi produse în Basarabia, rezidentul plenipotențiar I.N. Inzov propune ca, până la suprimarea cordo-

nului sanitaro-vamal de la Nistru, în Basarabia să fie păstrat tariful vamal din 1819²⁸. În noiembrie 1822 Comitetul de Miniștri discută propunerea lui I.N. Inzov, dar împăratul Alexandru I nu o acceptă și dă dispoziția de a aplica în Basarabia tariful din 1822²⁹.

Aplicarea tarifului din 1822 s-a răsfrânt negativ asupra comerțului Basarabiei. Fiind îngrădită din toate părțile de cordoane vamale, Basarabia s-a pomenit ruptă atât de la piețele europene, cât și de la piața internă rusă. Tariful din 1822 stopa procesul de includere a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse, frâna dezvoltarea nu numai a comerțului, dar și a altor ramuri economice. Pe parcursul anilor 1823-1824 autoritățile locale îl informau pe guvernatorul general al Novorosiei și rezidentul plenipotențiar al Basarabiei, contele M.S. Voronțov, despre situația creată în Basarabia³⁰. Pentru ameliorarea ei, în acești ani au fost adoptate diferite decizii, instrucțiuni și directive³¹, dar ele au fost puțin efective pentru redresarea stării din comerț.

În condițiile create, când Basarabia își păstra autonomia limitată și provizorie și regiunea era separată de guberniile interne ruse prin cordonul sanitaro-vamal de la Nistru, iar comerțul – atât exterior, cât și cel cu guberniile interne ruse – era reglementat de tariful prohibitiv din 1822, țarismul ia decizia de a adopta un regulament ce ar viza comerțul cu Basarabia.

Adoptarea unor regulamente speciale la periferiile naționale nu era ceva nou pentru administrația imperială. La 23 ianuarie 1824 este adoptat Regulamentul cu privire la importul mărfurilor și articolelor din Finlanda în Rusia (ПЦЗРП 1830б, 22-26). Necesitatea adoptării în Basarabia a acestui nou regulament a fost determinată de aceleași împrejurări – aplicarea în Imperiu a tarifului vamal din 1822, ce cauza mari prejudicii teritoriilor nou-anexate, separate de guberniile interne ruse prin cordoane sanitaro-vamale.

Prin conținutul său, *Regulamentul cu privire la comerțul cu Basarabia* din 17 februarie 1825 se aseamănă mai mult cu un tarif vamal și se referă la 3 mari probleme: despre mărfurile străine, importate în Basarabia și prin Basarabia în Rusia (capitolul I, alcătuit din 13 paragrafe); despre

²⁵ AISR, F. 1152, inv. 1, vol. I, 1822, d. 18, f. 1.

²⁶ AISR, F. 452, inv. 2, d. 200, f. 2.

²⁷ AISR, F. 560, inv. 38, d. 189, f. 15 verso-16.

²⁸ AISR, F. 560, inv. 4, d. 252, f. 1-1 verso.

²⁹ AISR, F. 560, inv. 4, d. 252, f. 1 verso.

³⁰ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 444, f. 27-27 verso.

³¹ AISR, F. 560, inv. 4, d. 262, f. 1-3 verso.

Tabelul 2

Dinamica exportului și a importului de mărfuri (în mii ruble asignate) și a circulației de capital (în aur și argint) dintre Basarabia și guberniile ruse între anii 1825-1830*

Anii	Exportul în alte gubernii ale Rusiei		Importul din Rusia în Basarabia		Volumul valoric al traficului de mărfuri și capital		Raportul, în %				
	mărfuri	monede**	mărfuri	monede**	mărfuri		monede**		import	export	import
					export	import	export	import			
1825	2229	134	4015	625	6244	759	35,7	64,3	17,7	82,3	
1826	4544	1161	6098	822	10642	2513	42,7	57,3	67,3	32,7	
1827	4194	2079	5243	331	9437	2410	44,4	55,6	86,3	13,7	
1828	3578	2208	7188	1321	10766	3529	32,2	66,8	62,6	37,4	
1829	4330	3661	8827	963	13157	4624	32,9	67,1	79,2	20,8	
1830	2164	8626	10572	657	12736	9283	17,0	83,0	92,9	7,1	
Total	21039	18399	40943	4719	61982	23118	33,9	66,1	79,6	20,4	

* AISR, F. 21, inv. 12, d. 60, f. 20 verso-21.

** În suma de bani n-au fost incluse 14191 rub. asignate, inclusiv: 11610 rub. exportate din Basarabia în guberniile ruse și 2581 rub. importate din Rusia în Basarabia.

mărfurile produse în Basarabia și exportate în Rusia (capitolul II – 8 paragrafe); despre mărfurile ruse importate în Basarabia (capitolul III – 2 paragrafe)³².

Privilegiile, acordate negustorilor din guberniile interne ruse conform Regulamentului din 1825, au slăbit simțitor pozițiile negustorilor străini în Basarabia, al căror număr se reduce considerabil. Negustorii din guberniile ruse încep să dețină monopolul în comerț pe piața internă basarabeană, iar Basarabia este transformată treptat într-o colonie pentru desfacerea mărfurilor rusești. Această afirmație este confirmată de datele privind importul și exportul de mărfuri dintre Basarabia și guberniile ruse între anii 1825-1830, din care se observă cu claritate dubla preponderență a importului mărfurilor ruse în Basarabia asupra exportului mărfurilor basarabene în Rusia (Tabelul 2).

În pofida faptului că volumul comerțului Basarabiei cu guberniile interne ruse a crescut (de la 6,2 mln. ruble, în 1825, la 12,7 mln. ruble asignate, în 1830), se evidențiază o preponderență dublă a importului mărfurilor ruse în Basarabia asupra exportului mărfurilor basarabene în Rusia, fapt ce a slăbit substanțial posibilitățile de acumulare internă a capitalului comercial.

În plus, urmărim încă un specific. Dacă în importul „mărfurilor ruse” în Basarabia predomina tendința de creștere, ce corespundea, în fond, politiciii vamale protecționiste a Petersburgului și privilegiilor acordate negustorilor ruși conform *Regulamentului cu privire la comerțul cu Basarabia* din 17 februarie 1825, privind exportul mărfurilor ruse prin vămile de la Nistru, apoi în exportul mărfurilor basarabene în guberniile interne ruse predomina tendința dezvoltării neuniforme și chiar de descreștere. Faptul că posibilitățile de a acumula capital erau limitate, ușor poate fi demonstrat, dacă vom analiza circulația (exportul și importul) de capital (monede în aur și argint) care, conform aceluiași Tabel, era net în detrimentul negustorilor basarabeni, constituind, în medie, în acești ani: exportul din Basarabia în guberniile interne ruse – 79,6%; importul din guberniile ruse în Basarabia – doar 20,4%.

Valoarea totală a comerțului efectuat la 1828 pe piața celor 39 de iarmaroace (29 în orașe și 10 în județe) din Basarabia constituia 5,8 mil. rub. asignate. În comerțul interior al Basarabiei au fost încadrate mai mult de 2 mii de persoane – negustori, mic-burghezi, țărani de stat și nobili. Partea covârșitoare a burgheziei comerciale în devenire o alcătuiă mica burghezie comercială – 997 (47,6%) de persoane și țărănimea de stat comercială – 947 (45,2%) de persoane. Numărul de negustori era

³² AISR, F. 560, inv. 4, d. 204, f. 21, 26, 28 verso.

de 124 (5,9%) de persoane, iar de nobili – doar 26 (1,2%) de persoane. Numărul redus de negustori încadrați în comerțul orașenesc se explică prin faptul că în Basarabia negustorii nu erau stratificați în ghilde comerciale, iar în categoria de negustori oficialitățile locale, care au adunat datele statistice, i-au inclus doar pe negustorii ce se ocupau cu comerțul exterior, negustorii din alte orașe și din străinătate. Nu întâmplător, sursa atestă negustori doar în Ismail (115 persoane), Reni (2), Akkerman (2) și Bălți (5 persoane). Din numărul total de persoane încadrate în comerț, 1141 (54,5%) comercializau diverse mărfuri în orașe, iar 953 (45,5%) – în județe³³.

Regulamentul din 1825 era protecționist pentru piața rusă și nefavorabil pentru Basarabia, nu doar prin faptul că limita exportul celor mai solicitate mărfuri basarabene pe piața internă rusă și acorda negustorilor din guberniile ruse drepturi nelimitate în comerțul Basarabiei, dar și prin faptul că limita activitatea comercială a negustorilor basarabeni, care nu erau stratificați în ghilde, pe piața internă rusă, și frâna, în așa fel, procesul de acumulare inițială a capitalului.

Privilegiile, acordate negustorilor conform Regulamentului din 1825, au slăbit simțitor pozițiile negustorilor străini în Basarabia, al căror număr, treptat, se reduce. Negustorii din guberniile ruse vor deține monopolul în comerț pe piața internă basarabeană, iar provincia a fost transformată într-o colonie pentru desfacerea mărfurilor ruse. Această constatare este confirmată de datele privind importul și exportul de mărfuri dintre Basarabia și guberniile ruse între anii 1825-1830 (Tabelul 3), din care se observă cu claritate dubla preponderență a importului mărfurilor ruse (în special, industriale) în Basarabia asupra exportului mărfurilor basarabene în Rusia (în special, agricole).

Datele Tabelului 3 atestă că, dacă în exportul Basarabiei în guberniile ruse constatăm o preponderență a mărfurilor agricole și zootehnice, iar cota articolelor meșteșugărești constituia în medie 1,1%, apoi în importul din Rusia în Basarabia prevalau mărfurile industriale – 50,4% din suma totală a importului. Sarea și vinurile constituiau exportul de bază din Basarabia în Rusia. Conform datelor unor cercetători, în perioada 1825-1830, aceste mărfuri constituiau mai mult

de jumătate (55%) din volumul total de mărfuri exportate din Basarabia în Rusia (Жыков 1962, 82), dar care la hotarele de la Nistru erau impuse la taxe vamale.

Pe parcursul acestei etape, Basarabia ocupă un anumit loc în comerțul intergubernial, deși cele mai importante mărfuri, cum constatăm *supra*, erau supuse taxelor conform tarifului vamal. Cele relatate sunt confirmate destul de elocvent de dinamica exportului și a importului de mărfuri al Rusiei cu țările străine, îndeosebi cu periferiile naționale anexate în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea: Regatul Poloniei, Finlanda și Basarabia la 1830 (Tabelul 4).

În pofida faptului că Regatul Poloniei, Finlanda și Basarabia erau părți componente ale Imperiului (cu excepția Regatului Poloniei, mai avansat economic), balanța comercială a Finlandei și a Basarabiei a devenit grav deficitară: cota importului din Rusia în aceste două regiuni constituia 13214634 ruble (82,6%), iar cea a exportului din aceste regiuni în guberniile ruse – doar 2778450 ruble asiguate (17,4%). Analiza comparativă a exportului și a importului Rusiei cu aceste regiuni demonstrează, cu lux de amănunte, că Basarabiei îi revine cea mai deficitară balanță comercială: exportului din Rusia în Basarabia îi revenea 10571723 rub. (83%), iar importului din Basarabia în guberniile interne ruse – doar 2164002 rub. asiguate (17%).

Politica comercial-vamală promovată de administrația imperială în Basarabia poartă un caracter vădit colonial, regiunea fiind transformată într-o piață sigură și avantajoasă de desfacere a mărfurilor rusești. Regulamentul din 1825, fiind, în esență, protecționist, a provocat nemulțumirea cercurilor comercial-industriale din Basarabia și nu era nici pe placul autorităților regionale, care îl considerau o barieră serioasă în calea includerii Basarabiei în sistemul pieței interne ruse. Sub presiunea cercurilor comercial-industriale și a administrației regionale, administrația rusă a fost impusă totuși să facă unele cedări în exportul anumitor mărfuri basarabene în Rusia, dar în ce privește problemele-cheie – suprimarea cordonului vamal de la Nistru și abrogarea Regulamentului din 17 februarie 1825 – nu a cedat³⁴. Situația va fi soluționată abia în 1830, când, în

³³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 199, f. 60.

³⁴ A se vedea mai amănunțit: Tomuleț 1999, 256-262.

Tabelul 3

**Volumul comerțului dintre Basarabia și guberniile ucrainene și ruse
între anii 1825-1830 (în mii ruble asiguate)***

Anul	Exportul în alte gubernii				Importul din Rusia în Basarabia				Volumul valoric al traficului de mărfuri	Raportul, în %
	valoarea totală	în %	inclusiv		valoarea totală	în %	inclusiv			
			articole meșteșugărești	în %			articole industriale	în %		
1825	2229	10,6	21	0,9	4015	9,8	1945	48,4	6244	9,9
1826	4544	21,6	40	0,9	6098	14,9	4003	15,6	10642	16,9
1827	4194	19,9	39	0,9	5243	12,8	2604	49,7	9437	15,0
1828	3579	17,0	76	2,1	7188	17,6	2263	31,5	10766	17,1
1829	4330	20,6	42	1,0	8827	21,6	3908	44,3	13157	20,9
1830	2164	10,2	21	1,0	10572	25,8	5916	27,6	12736	20,2
Total	21039	100,0	239	1,1	40943	100,0	20639	50,4	62982	100,0

* AISR, F. 21, inv. 12, d. 60, f. 20 verso-21.

Tabelul 4

**Exportul și importul de mărfuri al Rusiei cu țările străine,
Regatul Poloniei, Finlanda și Basarabia la 1830 (în ruble asiguate)***

Țările și regiunile	Exportul		Importul		Volumul valoric al traficului de mărfuri	Raportul, în %	
	în total	în %	în total	în %		export	import
Țările străine	253144466	92,3	187302527	94,5	440446993	57,5	42,5
Regatul Poloniei	7953028	2,9	8051835	4,1	16004863	49,7	50,3
Finlanda	2642911	1,0	614448	0,3	3257359	81,1	18,9
Basarabia	10571723	3,8	2164002	1,1	12735725	83,0	17,0
În total	274312128	100,0	198132812	100,0	472444940	58,1	41,9

* Государственная 1831, приложение.

urma decretului Senatului din 26 septembrie³⁵, concomitent cu suprimarea cordonului vamal de la Nistru și aplicarea pe teritoriul Basarabiei a structurii de gildă, este anulat și Regulamentul din 17 februarie 1825.

Regulamentul cu privire la ordinea de transferare a cordonului vamal de la Nistru și organizarea lui la hotarul cu Basarabia prevedea instituirea a două districte vamale: din partea de sus a Dubăsarilor, sau Sculeni – de la hotarele guberniei Podolia și până la județul Ismail, și din partea de jos a Dubăsarilor, sau Ismail – de la hotarele județului Ismail până la gurile Dunării pe litoralul Mării Negre spre Akkerman și mai departe, până la sfârșitul limanului Nistrului³⁶.

În districtul Sculeni erau înființate două vămi – la Noua Suliță și la Sculeni – care au fost egalate în drepturi cu vămile de clasa întâi și aveau dreptul de a percepe taxe vamale de la mărfurile permise conform tarifului în porturile Odesa și Feodosia, dar fără a li se acorda dreptul de înmagazinare. Acest district includea două posturi vamale – la Lipcani și la Leova³⁷.

Din districtul Ismail făceau parte vama Ismail, căreia i s-a păstrat dreptul de înmagazinare, acordat la 6 octombrie 1828³⁸, și două posturi vamale – din Reni și din Akkerman³⁹. Posturile vamale își păstrau statutul de altădată, acordat tuturor posturilor vamale de la hotarele de vest ale Rusiei europene.

³⁵ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 93-94 verso.³⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1570, f. 24.³⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1570, f. 24-24 verso.³⁸ ANRM, F. 151, inv. 1, d. 2, f. 72.³⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1570, f. 24 verso.

Odată cu instituirea noilor districte vamale în Basarabia, începând cu 1 martie 1831, au fost desființate districtul vamal Dubăsari cu vămile Movilău și Dubăsari și paza vamală⁴⁰, iar în districtul vamal Odesa – posturile vamale Maiaki și Parcani⁴¹. Paza vamală a districtului vamal Odesa, situată la Nistru, a fost transferată (în afară de paza necesară pe limanul Nistrului) pe litoralul Mării Negre – între Kinburn și Perecop și pe limanul Bugului și Niprului, unde paza vamală lipsea. În așa fel, s-a realizat unificarea vamală a Basarabiei cu guberniile interne ruse.

Iar la 11 noiembrie 1830 a urmat dispoziția prin care autoritățile regionale erau înștiințate că, începând cu 1 decembrie, cordonul vamal de la Nistru își încetează activitatea⁴². Cordonul sanitar de la Nistru, cu carantinele de rezervă din Isakoveț, Dubăsari, Movilău, și postul de carantină din Parcani au fost lichidate abia la 5 februarie 1846 (ПСЗРІ 1847, 216).

Tot în această perioadă intervin schimbări în sistemul de impozitare a populației, care se va reflecta asupra procesului de includere a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse. Începând cu 1 ianuarie 1825, în Basarabia este pusă în aplicare decizia Comitetului de Miniștri din 11 noiembrie 1824 cu privire la reforma fiscală, al cărei scop era de a pune capăt haosului în încasarea impozitelor de la populație și a-i impune la plata impozitelor pe țărani de stat și coloniștii care până acum beneficiau de unele privilegii⁴³. Pe de altă parte, politica fiscală aplicată de administrația imperială – atât în centru, cât și la periferii – a afectat, în special, comerțul, deoarece avea drept obiectiv exploatarea la maximum a veniturilor care erau generate de diverse activități economice, pentru susținerea politicii expansioniste, în detrimentul proceselor de modernizare care urmau să aibă loc

în țară. În plus, de privilegiile acordate în această perioadă au beneficiat negustorii alogeni de peste hotare și cei din guberniile interne ruse, care dispuneau de capitaluri și practici comerciale mult mai mari ca cei autohtoni, fiind, de fapt, cei care vor fi factorul de bază în procesul de includere a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse.

A doua perioadă cuprinde anii 1828/1831 - anii '60 - începutul anilor '70 ai secolului al XIX-lea și începe odată cu suspendarea particularităților locale în sistemul administrativ, după lichidarea în 1828 a autonomiei limitate și provizorii a Basarabiei, suprimarea în 1831 a cordonului vamal de la Nistru și unificarea vamală cu guberniile ucrainene și ruse, implementarea sistemului de ghildă, instituirea Administrației Speciale a orașului Ismail, și continuă până la aplicarea în regiune a reformelor liberale și transformarea regiunii, în 1873, în gubernie rusească.

În această perioadă, administrația Basarabiei era subordonată direct guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei⁴⁴ cu sediul în Odesa, numit de către împărat, și alcătuită din Consiliul Regional, Cărmuirea Regională, Administrația Financiară, Tribunalul Regional Penal, Tribunalul Regional Civil și Judecătoria verbală, împărțită în administrația regională, județeană și orășenească⁴⁵. Administrația regională rămâne în orașul Chișinău, iar administrația județeană – în județele Hotin, Iași, Orhei, Bender, Akkerman și Ismail, cu sediul în orașele Hotin, Bălți, Chișinău, Bender, Akkerman și Ismail; cea orășenească – în orașele Chișinău, Bender, Ismail, Bălți, Hotin, Akkerman, Chilia și Reni⁴⁶.

În perioada vizată, Basarabia este inclusă în sistemul pieței interne ruse, proces care a durat până la sfârșit de secol, când are loc finalizarea procesului de formare a pieței unice ruse, determinându-se locul ei în comerțul intergubernial ca furnizor de cereale și de produse animaliere, pomicole și viticole, de tutun, sare etc. și ca piață de desfacere a „mărfurilor rusești” – articole ale industriei textile, de prelucrare a metalelor etc.

Aplicarea în Basarabia a Regulamentului gildelor din 26 septembrie 1830 legiferează procesul de constituire a burgheziei basarabene ca stare socială ce includea negustorii de trei gilde, mica

⁴⁰ ANRM, F. 151, inv. 1, d. 2, f. 72.

⁴¹ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 399, f. 3 verso.

⁴² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 338, f. 5. În sistemul sanitaro-vamal al Basarabiei intervin anumite schimbări după încheierea Tratatului de la Paris din 18 (30) martie 1856, conform căruia Rusia era nevoită să retrocedeze Moldovei partea de sud a Basarabiei (teritoriile județelor Ismail și, parțial, Akkerman și Cahul) cu porturile Ismail și Reni, unde erau amplasate vămile și posturile vamale și de carantină. Noul cordon sanitaro-vamal includea în componența sa două districte vamale – Kubei și Sculeni. Din districtul Kubei făceau parte vămile Kubei, Tatarbunar și Baștamak și posturile vamale Leova și Akkerman, iar din districtul vamal Sculeni – vămile Noua Suliță și Sculeni și postul vamal Lipcani (Arhiva de Stat din regiunea Odesa/ASRO, F. 147, inv. 1, d. 19, f. 11-11 verso).

⁴³ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 985, f. 1.

⁴⁴ *De facto*, administrația Basarabiei era subordonată guvernatorului general al Novorosiei din 1823.

⁴⁵ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 985, f. 1.

⁴⁶ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 985, f. 5 verso.

Tabelul 5

Raportul negustorilor evrei și creștini, încadrați în comerțul Basarabiei în 1858*

Orașele	Evrei **		Creștini**		Numărul total de negustori	Inclusiv			
	sex masculin	sex feminin	sex masculin	sex feminin		evrei	creștini	Raportul, în %	
								evrei	creștini
Chișinău	716	710	248	246	1920	1426	494	74,3	25,7
Orhei	320	318	25	23	686	638	48	93,0	7,0
Soroca	607	602	5	6	1220	1209	11	99,1	0,9
Hotin	473	480	17	18	988	953	35	96,5	3,5
Bender	373	375	46	45	839	748	91	89,2	10,8
Akkerman	95	93	76	75	339	188	151	55,5	44,5
Cahul	46	45	22	23	136	91	45	66,9	33,1
Chilia	61	60	25	26	172	121	51	70,3	29,7
Ismail	62	63	128	126	379	125	254	33,0	67,0
Reni	7	6	68	69	150	13	137	8,7	91,3
În total	3087	3072	698	694	7551	6159	392	81,6	18,4

* ANRM, F. 134, inv. 3, d. 156, f. 197-198.

** Sursa nu indică numărul de evrei și creștini, care au declarat capitalul comercial.

burghezie comercială, țărănimea comercială de patru categorii și vânzătorii de două clase. Activitatea lor comercială era reglementată de drepturile determinate de capitalul comercial declarat, care era destul de mare: pentru negustorii de ghilda întâi – 50 mii rub., de ghilda a doua – 20 mii și de ghilda a treia – 8 mii ruble⁴⁷.

Concomitent cu aplicarea reformei gildelor, negustorilor din Basarabia le-au fost acordate, ca și celor din Georgia și din unele orașe din Novorossia, privilegii suplimentare. În decretul din 26 septembrie 1830 se menționa că, pentru a facilita aplicarea acestui nou sistem în Basarabia, tuturor negustorilor autohtoni basarabeni, începând cu anul 1831, li se vor acorda – pe o perioadă de 10 ani – privilegii, fără a fi scutiți totuși de achitarea prestațiilor locale⁴⁸. Privilegiile prevedeau scutirea negustorilor, a micii burghezii și a țărănimii comerciale, în decursul primilor 5 ani, de achitarea taxei pentru certificatele comerciale, pentru veniturile comerciale obținute, pentru folosirea căilor de comunicație maritime și terestre și a taxei speciale pentru vânzătorii; în următorii 3 ani, pentru certificatele comerciale se încasa doar a patra parte din sumă, iar în ultimii 2 ani – jumătate⁴⁹.

Caracterul reacționar al Regulamentului gildelor se explică nu numai prin faptul că stratificarea în categorii a tuturor comercianților și impunerea de a declara capitalul comercial pentru înscrierea în gildele comerciale au diminuat în mare parte posibilitatea de a acorda, potrivit tradițiilor stabilite în regiune, libertate și egalitate deplină tuturor stărilor de a se încadra în comerț, dar și prin faptul că țărănimea comercială de primele trei categorii urma să dispună și să declare același capital comercial, să fie impusă acelorași îndatoriri și obligațiuni fiscale ca și negustorii de ghildă⁵⁰, ceea ce a afectat substanțial această stare socială, din cadrul căreia urma să se completeze rândurile burghezii comerciale naționale, reieșind din specificul agrar al Basarabiei.

Preponderența alogenilor, în special, a evreilor, în comerțul Basarabiei, în raport cu celelalte categorii de negustori, îndeosebi a „creștinilor”, în care intrau și moldovenii, este elucidată de datele Tabelului 5.

Datele sistematizate în Tabelul 4 confirmă, cu lux de amănunte, că în cele 11 orașe ale Basarabiei, negustorii evrei constituiau 81,6% din numărul total de negustori, în unele orașe având o pondere absolută: Soroca – 99,1%, Hotin – 96,5%, Orhei – 93,0% și Bălți – 89,6%. Din cele 18,4% care reve-

⁴⁷ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 370, f. 93 verso-94.⁴⁸ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 93.⁴⁹ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 93-93 verso.⁵⁰ ANRM, F. 75, inv. 1, d. 259, f. 18-18 verso; F. 134, inv. 3, d. 57, f. 291.

neau negustorilor „creștini”, armenii, grecii și negustorii din guberniile ucrainene și ruse erau într-un număr cu mult mai mare decât băștinașii moldoveni. Doar în orașele-porturi Ismail și Reni rolul de bază în comerț revenea negustorilor greci și armeni, evreii fiind ca agenți ai acestora.

Acest fapt este atestat și în alte izvoare istorice. Într-o „Schiță succintă statistică a Basarabiei de Sud”, datată cu sfârșitul anilor '70 ai secolului al XIX-lea, se menționa că evreii locuiesc în orașe și târgușoare, unde constituie o parte considerabilă a populației, moldovenii sunt exploatați de ei cu cruzime; numai în Dunărea de Jos evreii se întâlnesc destul de rar, mai ales în orașele Bolgrad, Ismail, Reni etc.⁵¹

Evreii dețineau poziții importante și în ghildele comerciale, ponderea absolută revenindu-le negustorilor de ghilda a treia. Conform datelor statistice din 1858, din 9 certificate comerciale eliberate negustorilor de ghilda întâi, 6 (66,6%) reveneau negustorilor evrei, din 31 certificate de ghilda a doua – 20 (64,5%) și din 797 certificate de ghilda a treia – 595 (74,7%)⁵². Despre preponderența vădită a evreilor în categoria negustorilor de ghilda a treia ne mărturisesc și datele autorităților locale care comunicau că în 1841 în Chișinău evreii dirijează îndeosebi comerțul cu amănuntul⁵³.

Prin urmare, măsurile întreprinse de administrația rusă prin aplicarea structurii de gildă denotă că burghezia comercială în Basarabia, căreia i-a revenit un rol important în includerea regiunii în sistemul pieței interne ruse, nu s-a constituit ca o categorie economică, beneficiind de condiții obiective, ci mai mult ca una fiscală și juridică. Aceasta se datorează nu atât proceselor interne de formare – economice și sociale, nu atât nașterii – genezei și evoluției acestei categorii sociale, ci mai mult deciziilor administrației imperiale și regionale. Deciziile adoptate de administrația imperială în politica economică și socială din anii '30 ai secolului al XIX-lea demonstrează că burghezia comercială basarabeană a fost creată cu susținerea statului, fiind dependentă de el, fără a dispune însă, ca burghezia vest-europeană, de anumite drepturi constituționale. Ea nu a prezentat o entitate coerentă, delimitată etnic și social, conștientă de drepturile și obligațiunile sale. Aceasta a influențat negativ procesul de emancipare de la sfârșitul secolului al XIX-lea, conferindu-i un aspect specific.

ențat negativ procesul de emancipare de la sfârșitul secolului al XIX-lea, conferindu-i un aspect specific.

Tot în această perioadă este adoptată legislația privind circulația vecselelor (*cambiei*). Regulamentul din 25 iunie 1832 avea la bază normele dreptului francez și german și prevedea emiterea vecselelor simple și de transfer, care, în lipsa unei instituții bancare, avea să ușureze activitatea notarilor-misiți și a comercianților. Peste doi ani, la 21 iunie 1834, este adoptat regulamentul de concesionare a băuturilor spirtoase din Novorosia și Basarabia, care va îngloba definitiv provincia în sistemul de concesiuni rusec. La 22 noiembrie 1834, la Chișinău este deschisă prima instituție de creditare – Serviciul de Asistență Publică, care a activat extrem de precaut și anevoios în această sferă financiară, iar ponderea creditelor acordate, raportată la volumul resurselor financiare acumulate de la populație, fiind infimă. Tot prin această prismă urmează a fi privită și lichidarea vechiului sistem de taxe în domeniul afacerilor și înlocuirea lui cu cel rus, adoptarea la 6 aprilie 1837 a Regulamentului cu privire la organizarea industriei sării în Basarabia (Emilciuc 2021, 175-200, 314-315, 334, 699), iar la 9 noiembrie 1839 – trecerea de la sistemul monetar bazat pe rubla asignat la cel bazat pe rubla de argint, când atât mărimea capitalului comercial declarat potrivit gildelor comerciale, cât și cuantumul taxelor de gildă au fost transferate în ruble argint, sumele fiind rotunjite (ИЦЗПИ 1840, 839-840) etc., care primate în ansamblu au fost o componentă importantă a includerii Basarabiei în sistemul pieței interne ruse.

Includerea Basarabiei în sistemul pieței interne ruse s-a produs forțat, grație măsurilor întreprinse în reorientarea pieței interne basarabene spre piața internă rusă și poate fi argumentat prin următoarele momente.

După anexarea, în 1812, la Imperiul Rus, fiind ruptă de Principatul Moldovei și separată prin cordonul sanitaro-vamal de la Prut și Dunăre (pe unde trecea și hotarul de stat al Rusiei), iar de guberniile ucrainene și ruse – de cordonul sanitaro-vamal de la Nistru, Basarabia se pomenește într-o situație economică dificilă: este lipsită de piețele sale tradiționale și fără alte piețe noi în Rusia. Același lucru îl menționează mai mulți cercetători (Kacco 1913, 208). Pentru a se acomoda noilor condiții, locuitorii Basarabiei aveau nevoie

⁵¹ AMISR, F. 414, inv. 1, d. 297, f. 155.

⁵² ANRM, F. 134, inv. 3, d. 156, f. 171 verso-180.

⁵³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2591, f. 220.

de o perioadă de timp, în care stările comercial-industriale (meșteșugărești) urmau să se acomodeze situației economice create, organizându-și, treptat, legăturile economice cu alte regiuni ale Imperiului, ceea ce depindea, în mare parte, de legislația comercială rusă care a influențat direct procesul de formare a unei stări sociale negustorești/comerciale naționale și a unui capital comercial dezvoltat – condiție de bază în perfecțarea relațiilor cu diferite regiuni ale Rusiei; trebuia formată o anumită structură a prețurilor și un sistem financiar, capabil să asigure comerțul dintre diferite regiuni, o rețea comercială dezvoltată în cadrul hotarelor întregii Basarabii și marile centre comerciale, capabile de a atrage producția marfară; asigurarea unui nivel relativ înalt de cumpărare pentru populație, precum și o legislație comercială și tradiții negustorești constante.

La prima etapă, toate aceste condiții lipseau. Însă guvernul de la Petersburg adoptă un șir de hotărâri, legi și decizii cu scopul de reorientare a exportului Basarabiei spre guberniile de peste Nistru, în special, cele limitrofe – ucrainene, lichidând, astfel, tradițiile locale în comerț, punând obstacole exportului peste Prut și impunând provinciei, pe această cale, aderarea la sistemul comercial intern rus. Deja în a doua perioadă se creează condiții mult mai favorabile de includere a provinciei în sistemul pieței interne ruse.

Luând în considerație situația reală ce s-a creat în Basarabia în rezultatul dezastrului economic, cauzat regiunii de războiul ruso-turc din 1806-1812 (Tomuleț 1992, 169-171), guvernul rus și autoritățile locale adoptă, în scopul înviorării comerțului, un șir de hotărâri, ce urmau să atragă în teritoriul Basarabiei negustori bogați străini și, îndeosebi, pe cei din guberniile ucrainene și ruse, care, beneficiind de un șir de privilegii, urmau să contribuie, în mod direct, la încadrarea provinciei în sistemul pieței interne ruse. În scurt timp, aceste măsuri au dat rezultate. Către 1831, suma mărfurilor prezentate la iarmarocul Sf. Dumitru din Chișinău de cei 44 de negustori din guberniile ucrainene și ruse și 21 de negustori străini întrecă suma de 219 mii ruble, dintre care 167,5 mii (76,5%) reveneau „mărfurilor ruse” și doar 51,6 mii (23,5%) – celor străine (Гросул, Будак 1964, 319).

Deși se mai păstra cordonul sanitaro-vamal la Nistru, la 29 aprilie 1818, odată cu adoptarea

Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia, pe teritoriul provinciei este aplicată legislația comercială rusă privind comerțul interior și exterior (ПСЗРІ 1830а, 232). Stările sociale privilegiate capătă mari avantaje. Dvornimea și negustorimea locală este egalată în drepturi cu cea din Rusia. Ele beneficiau de un șir de privilegii. Nobilii din Basarabia, conform vechilor privilegii moldovenești, aveau drepturi nelimitate de a se ocupa cu comerțul interior și exterior, nu erau impuși obligațiilor de ghildă și celor orășenești⁵⁴. Ceva mai târziu, dreptul de a se ocupa cu comerțul exterior îl capătă și alte stări sociale. În iulie 1820, Guvernul Regional aprobă propunerea rezidentului plenipotențiar al Basarabiei A.N. Bahmetev de a permite tuturor negustorilor locali să se ocupe cu comerțul exterior, „[...] fără niciun fel de privilegii unii față de alții”⁵⁵, confirmând, de facto, dreptul moldovenesc tradițional liber în comerțul interior și exterior. Și, dacă ținem cont de existența cordonului sanitaro-vamal de la Nistru și predominarea negustorilor străini în comerțul Basarabiei, nu putem să nu constatăm însemnătatea pentru Rusia a acestor legi. Acestea aveau menirea de a-i reorienta, inclusiv pe negustorii locali – moldoveni, spre piața internă rusă.

Adoptând *Regulamentul cu privire la comerțul Basarabiei* din 17 februarie 1825, guvernul țarist este preocupat de protejarea industriei ruse de concurența centrelor industriale străine pe calea înlăturării mărfurilor acestor țări de pe piețele Basarabiei, prin limitarea tranzitului de mărfuri în guberniile interne ruse și îndestularea pieței basarabene cu mărfuri rusești, prin întărirea pozițiilor negustorilor din guberniile ucrainene și ruse, inclusiv a cercurilor comercial-industriale din Basarabia.

Reieșind din tradițiile seculare, conform cărora ocupația de bază a moldovenilor o constituia agricultura și creșterea animalelor, iar pozițiile negustorilor moldoveni erau destul de slabe în comerțul Basarabiei (Cantemir 1992, 120; Куницкий 1813, 30), negustorii din guberniile ucrainene și ruse se acomodează destul de ușor pe piața internă basarabeană. Statornicirea negustorilor din guberniile ucrainene și ruse, precum și a celor de peste hotare pe piața basarabeană, se datora nu numai privilegiilor acordate de administrația imperială,

⁵⁴ ASRO, F. 1, inv. 214, d. 22, anul 1831, f. 2 verso, 3 verso, 4 verso.

⁵⁵ ASRO, F. 1, inv. 4, d. 252, f. 2-2 verso.

dar și, în bună parte, particularităților locale, conform cărora până în anul 1830 negustorii locali nu erau divizați în gilde și, după cum menționau autoritățile locale la 1830, „[...] întreaga activitate comercială era în aceeași măsură egală pentru toți și fiecare, populația fiind divizată după principiul național în: velicorusă, moldovenească, bulgărească, grecească, armenescă, evreiască”⁵⁶.

Slabi din punct de vedere economic, negustorii basarabeni, îndeosebi cei moldoveni, legați de piețele tradiționale moldovenești, n-au fost în stare să țină piept concurenței negustorilor de gildă din guberniile ruse, care s-au statornicit în Basarabia și au beneficiat, în marea lor majoritate, de privilegiile comerciale acordate regiunii. Consolidându-se pe teritoriul Basarabiei, ei au jucat un rol major în includerea provinciei în sistemul pieței interne ruse.

În plus, anexarea Basarabiei la Rusia a avut loc în perioada când „[...] formarea pieței din întreaga Rusie evolua în ritmurile cele mai mari” (Ковальченко, Милов 1974, 7). Aceasta a grăbit procesul includerii Basarabiei în sistemul pieței interne ruse.

Caracterul forțat al includerii Basarabiei în sistemul pieței interne ruse rezultă, în cele din urmă, din caracterul forțat, militar al anexării ei la Rusia în 1812.

Încorporarea Basarabiei în sistemul pieței interne ruse a fost generată și de alți factori. La începutul anilor '60 sunt adoptate un șir de reforme, care au pus începutul epocii reformelor liberale, sau epocii marilor reforme, ce au deschis calea modernizării Rusiei și au grăbit procesul de includere a Basarabiei în sistemul economic rusesc. La 7 iunie 1860 este anulată interdicția la practicarea comerțului de către negustorii străini în comerțul interior și exterior și egalarea acestora cu negustorii ruși. Peste puțin timp, la 4 iulie 1861, este aprobat *Regulamentul privitor la instituțiile staționare de consum*, precum hotelurile, hanurile, tractiile, restaurantele, cafenelele etc. și tot atunci este adoptată decizia de lichidare a sistemului de concesiune a vânzării băuturilor spirtoase, care a intrat în vigoare începând cu 1 ianuarie 1863, în conformitate cu *Regulamentul privitor la instituirea unui acciz unic de stat la producerea băuturilor spirtoase*. Concomitent, la 1 ianuarie 1863, este adoptat un nou *Regulament privind siste-*

mul de accize pe activități comerciale, prin care era lichidată gilda a treia în ierarhia burgheziei comerciale și cea a țăranilor comercianți (Emilciuc 2021, 23-24). Ulterior, prin *Regulamentul din 9 februarie 1865*, este păstrată această divizare a comercianților în două gilde comerciale: prima gildă – pentru comerțul cu ridicata, iar a doua – pentru comerțul cu amănuntul, burgheziei comerciale fiindu-i acordate privilegiile personale. Ambele regulamente confirmau că certificatele comerciale erau determinate nu de mărimea capitalului comercial, ca în cazul *Regulamentului gildelor din 1824*, ci de tipul propriu-zis al comerțului: angro, cu amănuntul sau mărunț (Tomuleț 2015, 268-269). Aceste măsuri au pus începutul unei noi perioade în evoluția formelor permanente ale comerțului și a capitalului comercial în întreg Imperiul, care au grăbit procesul de formare a pieței unice interne ruse.

Un alt factor important care a grăbit procesul de includere a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse a fost reformarea sistemului bancar, care urma să creeze condiții favorabile pentru inițiativa privată în formarea băncilor pe acțiuni și a societăților de creditare reciprocă, un prim pas, în acest sens, fiind reorganizarea și începutul activității, în 1861, a Băncii Comerciale de Stat. La solicitarea guvernatorului Băncii de Stat, în mai multe orașe ale Imperiului sunt deschise filiale ale acestei Bănci. La mijlocul anului 1864 o asemenea filială este deschisă și la Chișinău, aceasta fiind prima instituție bancară în provincie (Морозан 2014, 214).

Concluzii

Cele relatate ne permit să concluzionăm că includerea Basarabiei în sistemul pieței interne ruse nu s-a produs imediat după anexarea noului teritoriu la Imperiul Rus, procesul a fost de durată, a necesitat timp și anumite măsuri concrete, în vederea soluționării acestei probleme.

Administrația imperială a separat, inițial, Basarabia, pentru o anumită perioadă, de guberniile interne ruse prin cordonul sanitaro-vamal de la Nistru. Procesul includerii provinciei în sistemul economic și politic al Imperiului Rus a cunoscut câteva etape, al căror hotar poate fi datat cu anul 1830, când, în urma suprimării cordonului vamal de la Nistru, a aplicării structurii de gildă, a instituirii Administrației Speciale a orașului Ismail și lichidării particularităților locale în sistemul administrativ, Basarabia este

⁵⁶ ANRM, F. 75, inv. 1, d. 426, f. 41-42.

inclusă definitiv în sistemul pieței interne ruse, proces care a fost însă de durată, continuând nu doar în prima, dar și în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În prima perioadă, procesul a fost afectat și de faptul că în comerțul interior al Basarabiei predominau forme și mecanisme vechi de desfacere a mărfurilor, care nu erau specifice unei economii și piețe moderne-capitaliste, precum sistemul de concesiuni în vânzarea anumitor mărfuri, restricțiile în comerț legate de politica protecționist-prohibitivă, promovată de administrația imperială, și, în special, privilegiile de care au beneficiat unii și de care au fost lipsiți alții, în special elementul autohton, dacă ne referim la comerț, care s-a orientat mai greu spre cerințele pieței și care nu dispunea de acele capitaluri și deprinderi comerciale ca negustorii alogeni, în special, armeni, greci și evrei. În schimb, în comerțul exterior sunt utilizate mecanisme și forme noi de desfacere a mărfurilor, precum bursele și magazinele angro, companiile comerciale legate, în fond, de activitatea negustorilor exportatori de cereale, vite și exportatori și importatori de lemn, cu precădere, din anii '40 ai secolului al XIX-lea, care au avut o anumită influență și asupra procesului de includere a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse. Acestea din urmă fiind molipsitoare, i-au impus pe unii întreprinzători, proprietari funciari, orașeni și țărani să se orienteze spre cerințele pieței, deși predominarea încă în provincie a formei de iarmaroc în comerțul interior, ce purta un caracter sezonier, nu favoriza stabilirea unor relații contractuale permanente între producători și negustori, frâna pătrunderea practicilor comerciale moderne europene în sfera comerțului interior și nici nu încuraja orientarea stabilă spre piață a producătorilor, procesul fiind unul greu, de durată și contradictoriu. Cercetările de ultimă oră atestă faptul că comerțul interior și exterior al Basarabiei nu constituiau în provincie un tot întreg, procesele din această ramură economică fiind puternic influențate de cele distincte din punct de vedere al stadiului dezvoltării relațiilor capitaliste din Europa Occidentală, pe de o parte, și din guberniile interne ruse, pe de altă parte. Respectiv, Basarabia, prin unificarea vamală cu guberniile interne ruse, începând cu 1831, a fost inclusă în sistemul economiei-univers ruse, iar în comerțul exterior, prin porturile Ismail, Reni, Chilia și portul-franc Odesa – în sistemul economiei univers-occidentale. Aceste procese nu erau divergente, din simplul consi-

derent că și Imperiul Rus se afla într-un proces de înglobare activă în sistemul economic european, deși modelele europene nu au fost implementate direct, dar au fost adaptate la specificul dezvoltării Rusiei (Emilciuc 2021, 717-718), formarea modelului capitalismului rus fiind influențat de formele tardive ale relațiilor feudale, care au contribuit nu doar la statornicirea relațiilor capitaliste în perioada de până la reforma agrară (1861), dar au pus bazele instituționale ale sistemului economic al Rusiei contemporane (Бархатов, Плетнев, Арбачаускас 2017, 9).

În plus, urmează să ținem cont de specificul constituirii pieței interne ruse, care a avut specificul său, fiind unul de durată și contradictoriu, ce s-a format mai târziu ca cea din Europa Occidentală, piața fiind, de regulă, una agrară sau agrar-industrială, industria era slab dezvoltată și nu putea concura cu cea europeană, din care cauză Basarabia era privită de cercurile comercial-industriale ruse ca piață sigură și avantajoasă pentru desfacerea mărfurilor manufacturiere și de fabrică rusești, iar cele agricole basarabene întâlneau o concurență dură pe piața internă rusă din partea celor autohtone ucrainene și rusești. Respectiv, producătorii și exportatorii de cereale s-au orientat spre piețele europene, în care relațiile marfă – bani aveau deja un caracter stabil, dictat nu de creșterea numerică a populației și progresia liniară simplă a consumului, cum constată unii cercetători, dar de schimbările structurale în sfera de ocupație a populației (Emilciuc 2021, 718), urbanizare, industrializare etc., având ca puncte de destinație porturile dunărene Ismail, Reni, Chilia și portul-franc Odesa, iar cei care comercializau vite cornute, ovine și cai s-au orientat mai mult spre Imperiul Austriac. Pe piața internă rusă negustorii basarabeni comercializau doar acele produse și mărfuri care erau deficitare în aceste gubernii: fructele proaspete și uscate, vinurile și strugurii, lemnul și articolele din lemn, unele materiale de construcție, sarea și peștele etc.

Includerea Basarabiei în sistemul pieței interne ruse a coincis cu procesul de constituire a burgheziei comerciale, alcătuită, în mare parte, din elemente alogene – evrei, greci, armeni, bulgari, ruși, ucraineni etc., susținute și protejate de administrația imperială, cota românilor basarabeni fiind destul de mică, iar puterea de influență – destul de slabă. Anume acestei stări sociale i-a revenit un rol important în procesul de încadrare a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse.

Bibliografie

- Agachi 2012:** A. Agachi, Consemnări cu privire la autonomia limitată și provizorie a Basarabiei între anii 1812 și 1828. In: Anuarul Institutului de Istorie, Stat și Drept. Materialele sesiunii științifice anuale, 16 decembrie 2011 (Chișinău 2012), 136-138.
- Cantemir 1992:** D. Cantemir, Descrierea Moldovei (Chișinău 1992).
- Emilciuc 2021:** A. Emilciuc, Basarabia în procesul de integrare a Imperiului Rus în sistemul comerțului european (1812 - anii '60 ai sec. al XIX-lea) (Chișinău 2021).
- Lasch 2012:** K. Lasch, Basarabia în secolul al XIX-lea – un bilanț al evoluțiilor administrative, demografice, economice și culturale. In: Studii de istorie, LXXIX (București 2012), 15-17.
- Macovei 1971:** A. Macovei, Unificarea vamală între Moldova și Țara Românească. In: Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol”, tom. VIII (Iași 1971), 201-244.
- Modernizare 2016:** Modernizare socială și instituțională în Principatele Române, 1831-1859 (coordonatori V. Achim, V. Achim) (București 2016).
- Murgescu 2010:** B. Murgescu, România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010) (Iași 2010).
- Tomuleț 1992:** V. Tomuleț, Unele probleme de controversă privind dezvoltarea social-economică a Basarabiei (anii 1812-1868) în istoriografia sovietică moldovenească. In: Probleme actuale ale istoriei naționale și universale. Culegere de studii și materiale (Chișinău 1992), 166-198.
- Tomuleț 1998:** V. Tomuleț, Controverse privind suprimarea cordonului vamal de la Nistru (anii 1812-1830). In: Tyragetia. Muzeul Național de Istorie a Moldovei. Anuar VI-VII (Chișinău 1998), 215-218.
- Tomuleț 1999:** V. Tomuleț, Politica colonial-comercială a țarismului în Basarabia în anii '20 ai sec. al XIX-lea (în baza „Regulamentului cu privire la comerțul cu Basarabia” din 17 februarie 1825). In: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socio-umane” (Chișinău 1999), 256-262.
- Tomuleț 2010:** V. Tomuleț, Contribuția negustorilor basarabeni la înstituirea Judecătoriei Comerciale din Basarabia. In: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socio-umane”, vol. II (Chișinău 2001), 278-298.
- Tomuleț 2012:** V. Tomuleț, Înlăturarea de pe piața internă din Basarabia a monedelor turcești și austriece și înlocuirea lor cu asigntatul rusesc. In: Conspecte numismatice (II) (Chișinău 2012), 37-43.
- Tomuleț 2013:** V. Tomuleț, Etapele și specificul colonizării regiunilor de sud ale Basarabiei și Ucrainei cu coloniști transdanubieni în secolul al XIX-lea. In: България метрополия и диаспора: Сборник по случай 65-й годишнината на д.и.н. Николай Червенков (Кишинев 2013), 118-130.
- Tomuleț 2015:** V. Tomuleț, Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868), ediția a II-a, revăzută și adăugită (Iași 2015).
- Tomuleț 2019a:** V. Tomuleț, Protestele și revendicările populației din Basarabia (anii 1812-1828), ediția a II-a, revăzută și adăugită (București-Brăila 2019).
- Tomuleț 2019b:** V. Tomuleț, Rusia între medieval și modern. Problema genezei capitalismului (mijlocul secolului al XVII-lea - începutul secolului al XIX-lea) (I). Studia Universitatis Moldaviae 10 (130), 2019, 149-162.
- Tomuleț 2020:** V. Tomuleț, Rusia între medieval și modern. Problema genezei capitalismului (mijlocul secolului al XVII-lea - începutul secolului al XIX-lea) (II). Studia Universitatis Moldaviae 4 (134), 2020, 116-130.
- Бархатов, Плетнев, Арбачаускас 2017:** В.И. Бархатов, Д.А. Плетнев, В.О. Арбачаускас, Природа и эволюция российского капитализма. В: Вестник Челябинского государственного университета, №2 (398). Экономические науки. Вып. 56 (Челябинск 2017), 56-77.
- Государственная 1831:** Государственная внешняя торговля 1830 года в разных ее видах (Санкт-Петербург 1831).
- Гросул, Будак 1964:** Я.С. Гросул, И.Г. Будак, Очерки истории народного хозяйства Бессарабии (1812-1861) (Кишинев 1964).
- Дараган 1848:** М. Дараган, Военно-статистическое обозрение Российской империи. По рекогносцировкам и материалам, собранным на месте, составлял Ген. штаба подполк. Дараган. Том XI, часть 3, Бессарабская область (Санкт-Петербург 1849).
- Дружинина 1981:** Е.И. Дружинина, Южная Украина в период кризиса феодализма 1825-1860 гг. (Москва 1981).
- Жуков 1962:** В.И. Жуков, Торговые правила в Бессарабии и влияние их на развитие внутренней торговли в первой половине XIX века. В: Ученые записки Кишиневского ун-та, т. 48 (Кишинев 1962), 79-92.
- Историческое 1987:** Историческое значение присоединения Бессарабии и левобережного Поднепровья к России (Кишинев 1987).
- Кассо 1913:** Л.А. Кассо, Россия на Дунае и образование Бессарабской области (Москва 1913).
- Киняпина 1968:** Н.С. Киняпина, Политика русского самодержавия в области промышленности (20-50-ые гг. XIX в) (Москва 1968).

- Ковальченко, Милов 1974:** И.Д. Ковальченко, Л.В. Милов, Всероссийский аграрный рынок XVIII - начало XIX века. Опыт количественного анализа (Москва 1974).
- Куницкий 1813:** П. Куницкий, Краткое статистическое описание Заднепровской области, присоединенной к России по мирному трактату, заключенному с Портою Оттоманской в 1812 г. (Санкт-Петербург 1813).
- Липранди 1827:** И.П. Липранди, Краткое извлечение из составляемого исторического описания Бессарабской области (Кишинев 1827).
- Морозан 2014:** В.В. Морозан, Деловая жизнь на Юге России в XIX - начале XX века (Санкт-Петербург 2014).
- Небольсин 1835:** Г.П. Небольсин, Статистические записки о внешней торговле России, ч. II (Санкт-Петербург 1835).
- О мануфактурной 1832:** О мануфактурной и торговой промышленности в Молдавии, Валахии и Бессарабской области. В: Журнал Мануфактур и Торговли, №1 (Санкт-Петербург 1832), 110-119.
- ПСЗРИ 1830а:** Полное собрание законов Российской империи (собрание I), том XVI, 1841, т. XXXV, 1818, № 27357 (Санкт-Петербург 1830), 222-281.
- ПСЗРИ 1830б:** Полное собрание законов Российской империи (собрание I), т. XXXIX, 1824, №29739 (Санкт-Петербург 1830), 22-26.
- ПСЗРИ 1840:** Полное собрание законов Российской империи (собрание II), т. XIV, отд. первое, 1839, №12867 (Санкт-Петербург 1840), 839-840.
- ПСЗРИ 1847:** Полное собрание законов Российской империи (собрание II), т. XXI. 1846, №19693 (Санкт-Петербург 1847), 216.
- Скалецкая 1986:** О.Ю. Скалецкая, Русско-украинско-молдавские экономические связи в 70-х годах XVIII - начале XIX вв: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук (Кишинев 1986).
- Страхова 1990:** Н.П. Страхова, Тариф 1819 г. во внешнеполитических планах России. В: Вестник Московского ун-та. Сер. 8, история, №3 (Москва 1990), 57-73.

Bessarabia in the Russian internal market system (1812 - early 1870s)

Keywords: internal market, national market, the commercial bourgeoisie, customs and trade policy, customs and sanitary cordon.

Abstract: In this article, based on archival sources and published works, the author analyzes the stages of the inclusion of Bessarabia into the system of Russian domestic market, and based on features of customs and trade policy promoted by Russian imperial administration in the newly annexed province, determines the specific of this process.

Making a brief feature of the period, the author conventionally determines in Russian imperial policy in Bessarabia two periods that correspond, in fact, to the stages of adaptation and inclusion of the region into the Russian domestic market: the first covers 1812-1830, the second – 1831-1868. *The first period* begins with the annexation of territory between the Prut and the Dniester to the Russian Empire under the Treaty of Bucharest of 16 (28) May 1812 and ends with the liquidation of the Bessarabian autonomy in 1828, the abolition of the Dniester customs cordon and customs unification of the province with Russian gubernias in accordance with the Regulations of 26 September 1830. In turn, the period 1812-1830 is divided conventionally into two stages. The first stage covers 1812-1825, the second covers 1825-1830, when the Regulations on trade with Bessarabia of 17 February 1825 were adopted. *The second period* covers 1831-1868 and begins with the abolition of local features in administrative structure, after the liquidation of the autonomy of Bessarabia in 1828, the abolition of the Dniester customs cordon and the introduction of the guild reform in Bessarabia in accordance with the regulation of 26 September 1830, and ends with the introduction of the agrarian reform of 1868.

The highlighting and characterization of these periods makes it possible to determine the typology and to find out, based on the example of Bessarabia, the main stages in the inclusion of different regions and peoples into the Russian Empire.

Бессарабия в составе общероссийского рынка (1812 - начало 70-х годов XIX в.)

Ключевые слова: внутренний рынок, национальный рынок, торговая буржуазия, торгово-таможенная политика, таможенно-карантинная линия.

Резюме: В данной статье, на основе неопубликованных и опубликованных архивных источников, автор анализирует основные этапы включения Бессарабии в систему общероссийского рынка и на основе анали-

за торгово-таможенной политики, проводившейся российской администрацией во вновь аннексированной области, определяет специфику этого процесса.

Давая краткую характеристику периода, автор условно выделяет в имперской политике, проводимой царизмом в Бессарабии, два периода, которые в основном соответствуют этапам адаптации и включения края в общероссийский рынок: первый включает в себя 1812-1830 гг., второй – 1831-1868 гг. *Первый период* начинается с момента присоединения Прутско-Днестровского междуречья к Российской империи по Бухарестскому договору от 16(28) мая 1812 г. и заканчивается ликвидацией Бессарабской автономии в 1828 г., упразднением Днестровской таможенной линии и образованием таможенного союза согласно постановлению от 26 сентября 1830 г. В свою очередь, период 1812-1830 гг. можно условно разделить на два этапа. Первый этап охватывает 1812-1825 гг., второй – 1825-1830 гг., когда были приняты *Правила для торговли с Бессарабией* от 17 февраля 1825 г. *Второй период* охватывает 1831-1868 гг. и начинается с ликвидации местных особенностей в административном устройстве, после упразднения в 1828 г. автономии Бессарабии, Днестровской таможенной линии и введения в Бессарабии гильдейской реформы согласно постановлению от 26 сентября 1830 г., а заканчивается с введением аграрной реформы 1868 г.

Выделение и характеристика этих периодов позволит определить типологию и выявить на примере Бессарабии основные этапы включения разных регионов и народов в состав Российской империи.

10.05.2022

Dr. hab. Valentin Tomuleț, Universitatea de Stat din Moldova, str. A. Mateevici 60, MD-2009, Chișinău, Republica Moldova, <https://orcid.org/0000-0003-4696-2064>, e-mail: tomulețvalentin@yahoo.ro